

arányban és gondosabban kellene felépíteni az internet világhálójára. S ha ez akár egy sajátos szellemi mozgalommá válna, akkor bekövetkezhetne egy igazi csoda: a valóságosan megélt tereinkről egyfajta sajátosan bővíthető tudás állna rendelkezésünkre, ami hozzájárulhatna (sőt megalapozná) szimbolikus tereink kötődés-rendszerét és élményanyagát is.

S végül, de nem utolsó sorban ott lehetne – egyébként fogyó és kis – népünk, talán éppen e formában növekedő szellemi erejével és ismertével a világ exponenciálisan bővülő virtuális terében. Ehhez azonban nyilván mindhárom terünket – a valósat, a szimbolikus és a virtuális is - ismerni, gondozni és tudatosan építeni szükséges.

Csatári Bálint, Kecskemét

Szagrális terek és profán térfoglalások Kolozsváron

Mircea Eliade szerint a városok védelme mágikus szertartásokkal kezdődött, s a palánkok, várfalak, bástyák, földhányások kezdetben inkább a gonosz szellemek beözönlését hivatottak megakadályozni, semmint a tényleges ellenségét. A mikrokozmosz, s így a város számára is mindig kijelöltek egy középpontot, melyet a hierofánia révén megszentelt helynek tekintettek. A középpont mágikus és szent, és semmi kapcsolata nincs a földrajzi, profán „térhez”, attól függetlenül létezik. E központ egyben a reális vagy árnyék- és az istenek vagy túlvilágok határán található. Elválasztja az élők és a szellemek világát, a poklot és a mennyet, az eget és a földet, vagy a három – Ég, Föld, Pokol – réteget.

Az elmúlt év májusában a kolozsvári Főtér központi részét palánkokkal kerítették el, és a kíváncsiak szeme elől elzárva megkezdődött a több mint egy évszázada változatlan tér átépítése, modernizálása, minek következtében végbemegy a kolozsvári és az erdélyi magyarság szagrális terének profanizálása. A tervezők az európai nagyvárosok egy részének térrendezését tartották szem előtt és követendő példának.

Kolozsvár számára a központ a Főtér, mely egyben jelképe is a városnak: szabályos és tágas négyszöge – délkelet Európa talán legszimmetrikusabb tere – tanúja a város mindennapi életének és a rendkívüli eseményeknek egyaránt. Egy város fő tere palimpszeszt: hol rejtve, hol nyíltan magán viseli az elmúlt korok változásait, mindent elmond a település lakosságáról, társadalmi beágyazottságáról, történetéről, az a tér, amit az urbe köveit koptató polgár magáénak érez. A kolozsvári Főtéren található az erdélyi magyarság által két, szagrálisnak is tekintett emlékműve, a több mint fél évezredes Szent-Mihály templom és az egy évszázados Mátyás király szobor. Az egykor Piactérnek nevezett mai Főtér az elmúlt másfélszáz évben több radikális átszervezést, átrendezést, tervezett rombolást is túlélte. Jelenleg egy újabb modernizációs rekonstrukció előtt áll, mely a sajtóból jól nyomon követhető magyar-román együttélés történeti emlékezetét meghatározó mítoszok életerejének legújabb példajaként körvonalazódik ki. A kolozsvári Főtér kérdése jelképes csata a magyar közösség túléléseért Erdély kulturális központjában. Ennek a küzdelemnek a során pedig a felek egyaránt különböző mítoszokat

használnak álláspontjaik alátámasztására, jelezve egyúttal azt is, hogy e mítoszok a történeti tudat kitörölhetetlen részeit képezik. Mi több – a modernizáció és a maradiság vélt vagy valós törésvonala mentén – a magyar közvélemény is megosztottá vált. Ugyanakkor a Fötér nagy átalakulásai egyben az egész városkép módosulásának impulzusait indították el, és a 2009-ben elindított átépítési munkálatok indulatoktól sem mentes polémiát váltottak ki.

Az 1880-as években elindult ún. posztliberális típusú város-átalakítás leglátványosabban a Fötérre célozta meg: a templom körül húzódó cinterem falának támaszkodó és a templomot körülvevő épületek – lacikonyhák, műhelyek, kifőzdék, kis üzletek és az emeletes Katolikus Leánygimnázium – lebontása és a templom „napvilágra” kerülése érdekében civilkezdeményezés, majd gyűjtés indult. Ekkor még a tér központi helyén az 1831-ben felállított Karolina szobor állott, mely Ferenc császár és Karolina Augusztia császárnénak kolozsvári látogatását volt hivatott megörökíteni (ez a mozzanat képezte a Habsburgok igen pregnáns erdélyi szimbolikus térfoglalásának egyik első mozzanatát). 1899-ig megépültek a Fötérre jelenleg is patinássá tevő újabb épületek: az egykori New York szálló és a Bánffy-palota mellé emelt eklektikus épületek. Ezzel párhuzamosan fákkal ültették be az egykori cinterem területét, valamint parkosították a térnek a templomtól délre eső részét, ezáltal három háromszög alakú zöld terület jött létre, amelyeket bokrokkal, díszfákkal, virágokkal ültettek be. A tér összhangját és jelenlegi arculatát az 1902-ben Fadrusz János által készített Mátyásszobor adja meg, amit macskaköves-kavicsos díszudvar ölel körbe.

Nagy Péter 1926-ban, Berlinben kiadott *Ó, kedves Kolozsvár* c. kötetében az egész teret összefogó és befejező műalkotásként említi a szobrot, majd a tér hatását ecsetelve a következőket írja: *És mindenképp felett magának a térnek összhangzó, megnyugtató, fölemelő, biztató arányossága. Ez mindent kiemel és egybeolvaszt mindent, s befejezett művészi egész önmagában és az egész városhoz való viszonyában. Kezdeté és vége a városnak. Hogy belenőtt ebbe a nagyszerű arányosságba a reneszánsz legnagyobb fejedelmének, Mátyás királynak a szobra, ez a nyugodt, mérsékelt és éppen ezért tökéletes szobor. Teljesen összhangzó a térrel, a várossal, egész Erdéllyel.*

Tény, hogy a kolozsvári Fötér a kiegyezés és a századforduló között végbement magyar modernizációt – az ipari forradalmat, a nemzetállam kialakulását, a feltörekvő és megerősödött polgárság, Erdély és az anyaország egységét – tükrözte és kódolta bele szimbolikusan a Fötér harmonikus architektúrájába. A tér a közepén elhelyezett Mátyás szoborcsoporttal vált dísztérré, és a magyar történelem iránti csodálat, az állampolgári alázat, a közösségi emlékezet, az egy nemzethez való tartozás szimbólumává lényegült. A Fötér ily módon egyértelmű jelentésű, a magyarság erejét és hitét tükröző szakrális jelentőségű jelkép lett.

A Fötér arculata egy évszázad alatt alig-alig változott, megőrizte magyar jellegét. Igaz, léteztek az első világháború után román részről a tér elhódítását célzó próbálkozások. Így például 1919-ben a szobor lerombolását kezdeményezték sikertelenül. 1919. májusában a román királyi pár Kolozsvárra érkezett, megtekinteni az újonnan szerzett tartomány központját, s az elnéptelített téren kis időre megállították kocsijukat, hogy szemügyre vegyék a szobrot és a templomot. 1921-ben felállították a szimbolikus térfoglalás jelét, a római eredet jelképét, a capitoliumi anyafarkas-szobrot, aztán 1932. decemberében egy Nicolae Iorga történész-politikustól származó idézettel ellátott bronztablát helyeztek a Mátyás-szobor talapzatára, hogy emlékeztessék a báméskodót a nagy király bűnére, vagyis arra, hogy vereséget szenved az, aki a saját népe ellen vezet háborút.¹

A Fötér homogén és harmonikus együttesét pedig a XXI. század elején európai minták és a romániai nagyszebeni, nagybányai és szatmárnémeti tapasztalatok alapján az egykori

¹ A román történelem szerint a Hunyadiak anyai ágon román származásúak, ekképpen Mátyás király is, így amikor Moldva ellen folytatott hadjáratot, saját népe ellen viselt háborút.

„díszteret” multifunkcionális többféle kulturális eseménynek is otthont adó térré kívánja a városvezetés – a magyar önkormányzati képviselőkkel karöltve – alakítani. A változást támogatók szerint a száz évvel ezelőtti díszteret ma egyáltalán nem „működőképes”, az autós forgalom megnőtt, a zöldövezet túlburjánzott, gyakorlatilag sem a turista, sem pedig a városlakó nem tudja megközelíteni az emlékhelyeket. Gyakran hangoztatott érv továbbá, hogy a 2009. évi átalakulásig fennálló formájában a tér szinte nem is a gyalogosoké, hanem nagyrészt az autósoké, illetve a régészeké volt, ugyanis 1993 óta római leleteket keresve régészeti ásatások folytak a tér parkosított részének dél-keleti és dél-nyugati felén. Ez a lázas tevékenység egyrészt a román szimbolikus térfoglalási tervek részét képezte, másrészt pedig a város történetében senki által kétségbe nem vont római elsőbbséget volt hívatott hangsúlyozni. Az akkori sovinszta polgármester vezette városvezetés mindenáron le akarta rombolni a magyarságnak ezt a jelképekkel feltöltött terét, mert semmilyen módon nem egyezett jól artikulált céljaival, ui. nem emlékeztetett semmiben sem a románságra egy olyan városban, ahol a lakosok elsősorban etnikai kontextusban fogalmazták meg identitásukat.

Az egykori cinterem területén megmaradó növényzet kivételével a meglévő zöldterületet is felszámoló radikális átalakítást támogatók szerint ezzel a felújítással egy bizonyos történelmi szakasz nem kívánt állapota végső lezárására kerül sor, vagyis az átépítés egy funkciózavar átalakításáról szól: a Főtér megszűnik körbepalánkolt archeológiai telep és gépkocsi-parkoló lenni, és véget ér a rendszerváltoztatás óta tartó gyors, *ellenőrizetlen fejlődési folyamat eredményezte átmeneti állapot, amelynek elburjánzását eddig nem fékezte meg semmi*. E vélemény szerint így módon a tér megszabadul a kilencvenes évek terhe alól és ismét a kolozsvári polgároké lesz, emberek találkozóhelyévé alakul, ugyanis a parkoló részeket is birtokba véve, nagyobb teret enged majd át a városlakóknak és a turistáknak.

Filmvetítések, különböző ünnepek, koncertek színhelyévé változva a Főtér köztérré válhat, ahol közösségi élet zajlódhat majd. *Vagyunk itt még sokan, akik étellel szeretnék betölteni a Főtér, és azt sem bánjuk, hogy kirekesztik az autókat a központból (az Óvárban már sikerrel járt a folyamat, most a Főtéren a sor és remélhetőleg ezt majd a Farkas utca is követi). Vagyunk itt még olyanok, akik látni szeretnék restaurált műemlékeinket kábelkötegek, reklámfeliratok, izléstelen cégerek nélkül. Szívesen találkozoznánk kedves ismerőseinkkel a Főtér egyik teraszvendéglőjén és vállalkoznánk egy-egy vasárnap délelőtti tejszínhabos kávé melletti beszélgetésre a Mátyás-szobor és Bánffy-palota látványában gyönyörködve. Érezni szeretnénk, hogy egy ilyen meghitt pillanatra, autómentes térre, kellemes hangulatú beszélgetésre nem kell Bécsbe, Rómába, Leuvenbe, Prágába, Telcre, Nagyszebenbe – és még sorolhatnánk – utaznunk – írja a modernizáció és átalakítása híve Guttman Szabolcs, Nagyszeben volt főépítésze. Olyan vélemény is elhangzott, mely szerint a környezetvédők és a hagyományos, régi arculat megőrzéséért kiálló részben zöld köntösbe bújtatott nemzetföltők, részben fejlődésellenesek és nem utolsó sorban a nemzeti paranoia áldozatai.*

Ezzel szemben a magyarság többsége fájlalja, veszteségként éli meg a teret ért változtatásokat. Az egykori – több generáció számára is sétáló-, rekreációs és találkahelyként funkcionáló – patinás Főtér végleg eltűnik azzal a generációval együtt, mely e szimbólumok közt szocializálódott, míg a jövő Kolozsvárja pont azé a biciklis-gördeszkás egyetemista-gimnazista, európaivá felcseperedett generációé, amely számára a tér minden töltet nélküli, nyitott pláza szerepét játssza. Szakrális jellege a kolozsvári magyarság számára a minden, az anyaországhoz és nemzethez való kötődés, a dicső múlt jelképe, míg számukra semmilyen jelentőségű, hiszen a román és nem csak román nemzetiségű generációk a szakrális jelleg mibenlétét egyszerűen nem értik, nem érzékelik, sőt a kifejezés értelmével is gondjaik vannak, ui. szekuláris világképükben nincs helye az ilyen hierofánia jellegű átlényegüléseknek. Gaál György helytörténész szerint az átalakult Főtér helyén megszületik *az archaizáló modern tér: lesz rajta – a római kori leleteket tartalmazó un. üvegszarkofágon kívül – szökőkút, görkorcsolyapálya, fesztiváletterület, néhány fa,*

pad, bódé, söröző- és kávézóhely, s nagy-nagy laposság, amelyen a Mátyás-szobor – ha majd kibontakozik az állványok közül – elveszti monumentalitását. E folyamaton nem segít az sem, hogy a modernizáció köntösébe bújtatott deszakralizációt jelentő átépítést támogatók érveit sorra megcáfolták a konzervatív oldal szakértői. Vagyis: régebb is sétalótérként működött, építések nem zajlottak területén, a gépkocsiforgalom a tér lezárását követően nem oldódik meg, a néhány száz négyzetméternyi zöldterület felszámolása még jobban rontja a város úgy is szennyezett levegőjét, hiába követi a tervezés az európai városok mintáját, e városok történelmi terei középkori homlokzatú házaktól övezettek és nincs rajtuk egy megfelelő parkosítást igényelő monumentális szobor stb.

A kolozsvári magyarság narratívájában a Főtér egy élő és változatlan helyként szerepel, ahol évtizedeken keresztül valóságos társadalmi élet folyt: délelőttönként a kismamák gyerekeikkel levegőztek a sétányokon, délutánonként a nyugdíjasok ültek ki a padokra, esténként pedig a fiatalság kedvenc találkahelyét jelentette a híres „Matyi tér”.

Az elmúlt évtizedben azonban igen sok minden megváltozott. Romániának az Európai Unióhoz való csatlakozása, a posztmodern társadalom kialakulása, a világ kicsivé válása a globalizáció révén és a gazdasági-társadalmi szerkezetváltozás miatt az egyéni és a kollektív identitások is átalakultak, megszűnt a modern társadalomra jellemző militáns nacionalizmus, lezajlott a deetnicizálódás, elérkezett az az időszak, amikor az állampolgárok többsége nem kizárólag etnikai szempontból tekint magára, identitásának alapkritériuma megszűnt kizárólag az etnikai hovatartozás lenni. A gazdaság- és társadalmiszerkezeti átalakulások a terek funkcióit is megváltoztatják: a múlt előtti tisztelgés és főhajtás helyét átveszi a rekreációs funkció, ezáltal a polgárok birtokba veszik, belakják, használják a városi tereket, ahol szabadidejük jelentős hányadát töltik.

A kolozsvári Főtér ügye szimbolikus harc a magyar közösség megmaradásáért, illetve a másik oldalról ennek megakadályozásáért egy ma már többségében románok által lakott város szimbolikus terében. Ezen küzdelem során, utolsó mozzanatként 2010 tavaszán a kolozsvári magyarság vereséget szenvedett, szegényebb lett egy kitüntetett hellyel, *egy szakrális térrel*, amely egy évszázadon át alkalmas terepet jelentett a magyar identitás mindennapi megélésére. Mivel a teret körülvevő épületek a helyükön maradnak – hasonlóképp a méltóságot sugalló szoborkompozíció és az impozáns templom is –, a létrejött archaizáló modern tér csak a szimbólumok súlyának mértékét változtatja meg, és így remélhetjük, hogy a város lakói legalább egy európai mércéjű köztérrel gazdagodnak.

Géczi Róbert, Budapest